

SONDA DO ZAKLADATELSKÉHO OBDOBÍ PEDAGOGICKÉ FAKULTY MASARYKOVY UNIVERZITY. „PŘÍPAD“ PROFESORKY RŮŽENY TESAŘOVÉ

KAREL KONEČNÝ

Abstract

A deeper probe into the founding period (1946–1952) of the Faculty of Education of Masaryk University in Brno showed that Professor Růžena Tesařová was one of the greatest experts in the field of university training of kindergarten teachers in Czechoslovakia at that time. She belonged to the generation of students of Professor Otokar Chlup. She demonstrated exceptional organisational skills in the development of the pre-school curriculum. At the same time, she excelled in the field of theoretical research in preschool pedagogy. A dispute with a power group of four regime-installed teachers proved fatal for her promising career, culminating in her complete political and professional discredit and forced retirement in 1951. Thereafter, her name was to be erased forever from the institutional memory of the faculty. This study fills in one of the white spaces in the history of the faculty. Among other things, it also shows that when researching the history of the Faculty of Education of Masaryk University in Brno and its components, one cannot limit oneself to a search of the sources stored in the university archives, but that it is also desirable to study in detail the various holdings in other regional and specialised archives.

Keywords

Růžena Tesařová pre-school Education 1946 Faculty of Education, Masaryk University in Brno

Tato práce je pokusem o hlubší sondu do prostředí Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně ve druhé polovině čtyřicátých let a na počátku padesátých let minulého století. Zaměříme se přitom podrobněji na seminář pedagogiky, který byl v uvedeném období největším a nejdůležitějším pracovištěm fakulty. Prostřednictvím biografické metody současně zmapujeme profesní a životní dráhu profesorky Růženy Tesařové (1902–1975), která byla klíčovou osobností jak pedagogického semináře, tak i jeho oddělení pro předškolní pedagogiku.

Studie se přibližně z 90 % opírá o dokumenty uložené v Archivu Masarykovy univerzity v Brně. Konkrétně se jedná o osobní spis R. Tesařové, zápisy z jednání profesorského sboru, materiály související s tvorbou studijního kurikula předškolní výchovy, korespondenci R. Tesařové s pracovišti předškolní výchovy na UK v Praze a na UP v Olomouci a korespondenci s ministerstvem školství.¹ Z dobových tiskovin můžeme čerpat z článků R. Tesařové v oborových časopisech *Nové školy*² a *Předškolní výchova*.³ Protože na počátku 50. let byla R. Tesařová proti své vůli vtažena do nebezpečného soukolí stranicko-politických konfliktů na pedagogické fakultě, nelze opominout ani dokumenty vysloveně režimní provenience, zejména fond KSČ–Jihomoravský KV Brno, uložený v Moravském zemském

¹ Archiv Masarykovy univerzity v Brně [dále AMU], f. Rektorát II, osobní spisy, kart. 216, inv. č. 4000; f. A4 PdF, DII/2, kart. 7; f. A4 PdF, kart. 1, akademické sbory;

² TESAŘOVÁ, Růžena: Pokus o psychologicko-pedagogický rozbor slabikářů. In: *Nové školy*, roč. 1, 1927, s. 367; Poupata. K diskusi o hůlkovém písmu. In: *Nové školy*, roč. 2, 1928, s. 251;

³ TESAŘOVÁ, Růžena: Metoda projektová a mateřské školy. In: *Předškolní výchova*, roč. 2, 1947/1948, č. 5–6, s. 133–139; Pracovní program pro mateřské školy – několik slov k úkolům sociální výchovy. In: *Předškolní výchova*, roč. 2, 1947/1948, č. 7–8, s. 201–203.

archivu.⁴ Dochoval se také objektový svazek krajské státní bezpečnosti založený na pedagogickou fakultu, který je uložen v Archivu bezpečnostních složek.⁵ Vůbec nebo jen velmi sporadicky je jméno R. Tesařové zmiňováno ve sbornících, které pedagogická fakulta vydala ke svému dvacetiletému, čtyřicetiletému a padesátiletému výročí od svého vzniku.⁶

Když byl 8. dubna 1946 Prozatímním národním shromážděním přijat zákon č. 100/1946 Sb. o vzniku čtyř nových pedagogických fakult v Československu, nastala na Univerzitě Karlově v Praze, Masarykově univerzitě v Brně, Univerzitě Palackého v Olomouci a Komenského univerzitě v Bratislavě doslova horečná aktivita. Univerzity byly povinny naplnit díky zákona a nezbývalo jim mnoho času, aby stihly nové pedagogické fakulty personálně a organizačně vybudovat a nejpozději začátkem listopadu 1946 zahájit regulérní výuku. Úkol to nebyl snadný ani pro jednu univerzitu, a to z řady důvodů. Masarykova univerzita v Brně měla situaci ještě o dost složitější v tom, že kromě vlastních starostí se zavázala dát k dispozici nově vznikající univerzitě v Olomouci desítky vlastních pedagogů a vědců, neboť v Olomouci byla personální nouze o vysokoškolsky vzdělané pedagogy největší.

K objektivně nejsložitějším potížím zakladatelského období všech pedagogických fakult patřily legislativně ne zrovna přesně definované kompetence těchto fakult vůči fakultám filozofickým a přírodovědeckým, které byly už od počátku 1. republiky pokládány za tradiční „učitelské“ fakulty. Jednou z mála oblastí, ve které zájmy všech učitelských fakult navzájem nikterak nekolidovaly, byla předškolní výchova. V tom, že na výchovu budoucích učitelek mateřských škol budou mít vznikající pedagogické fakulty monopol, panovala všeobecná shoda. Dne 21. října 1946 se na pedagogické fakultě Masarykovy univerzity poprvé sešel sbor čítající bezmála 50 pověřených pedagogů, kteří byli oficiálně titulováni jako „pověření profesori“. Žádný z nich, dokonce ani první pověřený děkan František Trávníček (1888–1961), nebyl kmenovým zaměstnancem fakulty. Dvacet pedagogů „zapůjčily“ pedagogické fakultě sesterské učitelství fakulty Masarykovy univerzity – filozofická a přírodovědecká, po třech profesorech dodaly Vysoká škola technická v Brně a Univerzita Karlova v Praze. Celá polovina pedagogického sboru převzala své úvazky tak, že je se svolením Zemské školní rady a Ministerstva školství a osvěty uvolnily brněnské střední školy, tedy gymnázia a střední odborné školy, případně v menším počtu také veřejné korporace.⁷ To byl rovněž případ R. Tesařové (1902–1975), učitelky Vyšší školy sociálně zdravotní v Brně. Byla pověřena, aby v rámci víceoborového pedagogického semináře od základu postavila samostatné oddělení předškolní výchovy s tím, že výuka v prvním semestru musí být zahájena nejpozději na začátku listopadu 1946. Dodejme, že pedagogická fakulta v době svého vzniku a formování na podzim 1946 sestávala z celkem devíti seminářů, ústavu tělesné výchovy, odboru domácích nauk a celofakultní ústřední knihovny. Pedagogický seminář, jehož vedením byl od jeho založení pověřen dr. Josef Dvořáček (1893–1948), byl v zápisech ze zasedání pověřeného profesorského sboru (později tzv. fakultní rady) a při veškerých jednáních na fakultě vždy uváděn jako první, což mu propůjčovalo neformální pozici nejvýznamnějšího fakultního pracoviště. Seminář sestával z pěti oddělení – předškolní výchovy, didaktiky, pedagogiky, dějin pedagogiky a školní praxe. R. Tesařová jako vedoucí oddělení předškolní výchovy a Dvořáčková první zástupkyně byla pověřena úkolem vypracovat kurikulum předškolní výchovy pro studium budoucích učitelek mateřských škol.

---

⁴ Moravský zemský archiv v Brně [dále MZA], f. G 593, KSČ-Jihomoravský KV Brno, kart. 107-P.

⁵ Archiv bezpečnostních složek [dále ABS], f. OB-63 BN, arch. Č. OB-3 BN.

⁶ Dvacet let Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně. Brno 1966, 125 s. 40 let Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně, Brno 1986, 119 s. Půlstoletí Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno 1996, 168 s.

⁷ PULEC, Jiří: Masarykova univerzita v Brně, s. 95. In: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě, Olomouc 2003.

Ačkoli to prameny přímo neuvádí, lze se domnívat, že zásluhu na přivedení tehdy čtyřiceti čtyřleté zkušené pedagožky R. Tesařové⁸ na pedagogickou fakultu měl brněnský profesor Otokar Chlup (1875–1965). Ten byl v létě 1946 ministrem školství a osvěty Jaroslavem Stránským (1884–1973) jmenován do funkce děkana Pedagogické fakulty UK v Praze. Profesor O. Chlup platil již v meziválečném období v oblasti pedagogických studií za největší vědeckou autoritu v Československu. Přejít z Brna do Prahy vnímal jako prestižní záležitost, nicméně i přes značné pracovní vytížení v hlavním městě si v Brně ponechal částečný úvazek. Nepochybně z toho důvodu, aby mohl vedoucím funkcionářům fakulty radit v různých věcech, včetně personálního obsazení ústavů a seminářů. Profesor O. Chlup osobně poznal R. Tesařovou ve druhé polovině dvacátých let. Zaujalo jej, že jako absolventka učitelského ústavu, na kterém v roce 1922 maturovala, si po nástupu do školní praxe na národní škole soustavně doplňovala své odborné a pedagogické vzdělání. V roce 1926 externě studovala na Vysoké škole pedagogických studií v Brně, přitom navštěvovala jako mimořádná posluchačka kurzy na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity. Na ní v letech 1929 a 1931 vykonala externí zkoušku učitelské způsobilosti. O pedagogické a didaktické otázky spojené s předškolní výchovou a přípravou žáků národních škol se zajímala i po absolutoriu filozofické fakulty. V roce 1927 vědecky debutovala v časopisu *Nové školy*, jehož hlavním redaktorem byl právě profesor O. Chlup. Její článek *Pokus o pedagogicko-psychologický rozbor slabikářů* byl zařazen hned za studii *Vývoj školy mateřské od hlavního redaktora*.⁹ O rok později ve stejném časopisu publikovala další studii *Poupata. K diskusi o hůlkovém písmu*.¹⁰ O širokém zájmu mladé pedagožky svědčí i podíl na kolektivní učebnici *Jak učíme na škole měšťanské reáliím pracovními metodami*.¹¹ To už za sebou měla dvouletou praxi (1928–1930) na pomocné škole v Boskovicích, kde se v rámci aktivit Společnosti nových škol podílela na pořádání kurzů pro aktivní učitele. O prázdninách 1930 se vrátila do Brna, ve kterém již profesně zakotvila a zůstala do konce života. Celá třicátá léta učila na dívčí měšťanské škole v Brně-Židenicích, odkud na vlastní žádost na jaře 1939 přestoupila na druhou městskou školu pro ženská povolání v Augustinské [dnes Jaselské] ulici.¹² Více než šestiletá pedagogická praxe na této tříleté škole dala mladé učitelce poprvé možnost nahlédnout do způsobu přípravy budoucích pěstunek a učitelek mateřských škol, což předznamenalo její rychlý poválečný odborný a kariérní růst na půdě brněnské pedagogické fakulty.

Dekretem z října 1946 ministr školství a osvěty J. Stránský pověřil dr. R. Tesařovou funkcí vedoucí oddělení předškolní výchovy a současně vedením přípravného kurzu pro učitelky mateřských škol. Dodejme, že stejným způsobem byli ministerstvem obvykle na jeden školní rok periodicky pověřováni všichni členové nově vznikajícího pedagogického sboru fakulty, včetně děkana a proděkana fakulty. Z pracovně právního hlediska pověření znamenalo, že R. Tesařová formálně zůstávala ve stavu kmenových zaměstnanců Vyšší sociálně zdravotní školy¹³, která ji na tuto dobu dočasně uvolnila, přičemž refundaci výloh za uvolněné zaměstnance v takových případech poskytovalo přímo ministerstvo ze státního rozpočtu. S úkolem vybudovat nové pracoviště tzv. na zelené louce se potýkali všichni pověřeni vedoucí seminářů. Následující měsíce ukázaly, že R. Tesařová byla na svůj úkol velmi dobře připravená, i když sestavení a personální zajištění učebního plánu oboru předškolní výchovy bylo velice náročné. Kurikulum předškolní výchovy sestávalo z přednášek a seminářů, jejichž vedením bylo pověřeno kolem 15 pedagogů. Z nich jenom několik patřilo do semináře pedagogiky, který

⁸ Růžena Tesařová se narodila 15. 5. 1902 v obci Hartynkov na Svitavsku.

⁹ TESAŘOVÁ, Růžena: *Pokus o psychologicko-pedagogický rozbor slabikářů*. In: *Nové školy*, roč. 1, 1927, s. 367.

¹⁰ TESAŘOVÁ, Růžena: *Poupata. K diskusi o hůlkovém písmu*. In: *Nové školy*, roč. 2, 1928, s. 251.

¹¹ KRIEBEL, O. a kol.: *Jak učíme na škole měšťanské reálie metodami pracovními*. Brno 1935.

¹² AMU, Rektorát II, osobní spisy, kart. 216, inv. č. 4000.

¹³ Odborná škola pro ženská povolání se mezitím transformovala na Vyšší sociálně zdravotní školu.

vedl kolega R. Tesařové J. Dvořáček. Ten měl za úkol seznámit uchazečky s principy obecné pedagogiky. Výuku dětské psychologie v učebním plánu zajišťovala dr. Ludmila Kolářiková (1909–1968), základů pedagogické sociologie Juliána Obrdlíková (1909–1983), dějin výchovy předškolního věku Alžběta Gricová, školní zdravotní dr. Leypoldová. Nemohly chybět ani praktické výchovy – hudební, výtvarná a tělesná, pro které byli pověřeni kolegové z příslušných samostatných ústavů nebo seminářů. Problematiku fyziologie řeči a hygienu řečového a sluchového ústrojí přednášel Hubert Synek (1883–1951). Školní inspektor Norbert Černý (1990–1973) byl odborníkem na otázky legislativy předškolní výchovy, administrativy mateřských škol a jejich řízení ze strany zřizovatele.¹⁴

Díky bohaté životní praxi, širokému odbornému záběru, a dobrým organizačním a komunikačním schopnostem byla R. Tesařová pedagogickým sborem nebo přímo děkanem fakulty pověřována plněním některých celofakultních úkolů. Pravidelně se vyjadřovala k návrhům na personální obsazení míst lektorů a pomocných vědeckých sil na jiných seminářích, o kterých měla dobrý přehled díky členství v celofakultní rozvrhové komisi. Kromě toho byla pověřena založením celofakultní knihovny a podílela se rovněž na zakládání Ústavu pro domácí nauky.¹⁵ Hlavní náplň její práce nicméně spočívala ve vytvoření kurikula pro studium předškolní výchovy, které bylo vůbec poprvé v historii českého školství povýšeno na vysokoškolskou úroveň. Kvůli mimořádným poválečným okolnostem a zejména s ohledem na nedostatek kvalifikovaných učitelek mateřských škol bylo ministerskou vyhláškou studium předškolní výchovy dočasně zkráceno z původně čtyř semestrů na dva, tj. na jeden akademický rok. To ovšem přinášelo organizátorům značné komplikace, neboť pokud nechtěli slevit v nárocích na obsah, a přitom nechtěli omezit nutnou praxi, museli původně čtyř semestrové učivo vměstnat do dvou semestrů. V praxi to znamenalo obrovské přetížení studentek, které trávily v posluchárnách denně nejméně osm hodin. Se stejnými potížemi se potýkaly kolegyně R. Tesařové na pedagogických fakultách v Praze a v Olomouci – Marie Bartušková (1900–1978) a Bohumila Dostálová (nar. 1905). Přetížením ovšem netrpěly pouze studentky, ale ještě více vedoucí pracovišť předškolní výchovy, neboť od jarního semestru 1947 musely narychlo a improvizovaně organizovat a zajistit výuku přípravných vzdělávacích kurzů pro budoucí uchazečky předškolní výchovy. Tento úkol na pedagogické fakulty přeneslo ministerstvo školství a osvěty, které v létě 1946 pořádalo kurzy předškolní výchovy ve vlastní režii. Kurzy na všech třech pedagogických fakultách byly zahájeny v létě 1947. Jak v Brně, tak i v Praze a v Olomouci do kurzů nastoupilo kolem 400 studentek. Cílem kurzů bylo, aby absolventky dvouletých nebo tříletých škol pro ženská povolání, které neměly maturitu, získaly dočasnou kvalifikaci na úrovni tzv. pěstounek nebo mimořádných učitelek na mateřských školách. Poté, co si dalším doplňkovým jednoročním vzděláním na některém maturitním oboru dokončily plnohodnotné středoškolské vzdělání, se mohly přihlásit jako řádné studentky oboru předškolní výchovy na pedagogickou fakultu.

Jak již bylo uvedeno, sestávala přibližně polovina pověřeného pedagogického sboru fakulty ze středoškolských učitelů. Ti až na výjimky neměli vědecko-pedagogický titul docenta, protože neabsolvovali ve svých specializacích habilitaci. Z formálního hlediska tak nebyli pro svou vysokoškolskou výuku plně kvalifikováni. Pokud měl pedagogický sbor alespoň několik docentů, mohlo podle tehdy zavedeného systému ministerstvo školství kteréhokoliv z nich jmenovat tzv. mimořádným profesorem pro přednášení tzv. vedlejších předmětů, nebo řádným profesorem pro přednášení tzv. hlavních předmětů kurikula. Jednalo se o tehdy běžné provizorium, se kterým se potýkaly všechny tři pedagogické fakulty v českých zemích. Dostatečný počet habilitovaných docentů na fakultě byl podmínkou, aby se mohl ustavit řádný

---

¹⁴ AMU, A4 PdF, DII/2, kart. 7.

¹⁵ AMU, A4 PdF, kart. 1, akademické sbory.

profesorský sbor, jehož členy mohli být pouze mimořádní a řádní profesori. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity oficiálně konstitovala svůj profesorský sbor 4. listopadu 1948 poté, co disponovala třemi řádnými a třemi mimořádnými profesory.¹⁶ S ohledem na celkový počet seminářů, kterých bylo zpočátku celkem devět, to však stále nestačilo. Situace byla v tomto směru obdobná i na pedagogických fakultách v Praze a v Olomouci. Děkani fakult, v součinnosti s rektory a také s ministerstvem školství z výše uvedených důvodů naléhali na členy pověřených pedagogických sborů a zejména na vedoucí seminářů, aby se věnovali vlastní vědecké práci a na základě dostatečné publikační činnosti mohli požádat o zahájení habilitačního řízení. R. Tesařová patřila v tomto ohledu k nejúspěšnějším. Navzdory enormnímu výukovému vytížení a různým úkolům spojeným s organizací studia dokázala v průběhu let 1947 a 1948 publikovat řadu studií, učebních textů a odborných monografií.¹⁷ V tuzemských odborných kruzích zaujala hlavně monografií o problémech mateřsko-školní pedagogiky, na kterou napsal poměrně důkladnou recenzi Dr. Jaromír Kopecký (nar. 1914). „Předně jde o knihu, jejíž obsah musí zajímat každou učitelku našich mateřských škol. Zadržím se o první soustavnou teoretickou příručku předškolní výchovy u nás vůbec. Zatřetí náklad knihy, dva tisíce výtisků, činí nepravděpodobným, že by se tato příručka dostala do rukou všem učitelkám našich mateřských škol. Tesařová ukazuje čtenářům neobyčejnou bohatost problému mateřsko-školní výchovy. Správně ukazuje na význam vysokoškolského vzdělání učitelek na pedagogických fakultách pro formování nejvzácnějšího státu na světě, člověka. Některé pasáže přímo překvapují důkladnou znalostí látky, např. Montessoriové“.¹⁸ V recenzi ale nechybí ani kritické poznámky poukazující na určitou roztržitost obsahu, nadbytečné opakování některých pasáží a také to, že monografie neposkytuje řadovým učitelkám mateřských škol žádné praktické rady či návody.

Velké pracovní nasazení si R. Tesařová mohla dovolit i díky tomu, že neměla standardní rodinné povinnosti, které by ji přinejmenším na čas odváděly od profesní dráhy. Na počátku listopadu 1948 podala profesorskému sboru žádost o zahájení habilitačního řízení, která byla ihned a bez připomínek přijata. Řízení probíhalo rychle, čemuž nepochybně napomohlo, že profesor O. Chlup byl předsedou její habilitační komise. Dne 16. prosince 1948 profesor O. Chlup na schůzi profesorského sboru oznámil, že v případě R. Tesařové se komise spokojila s vynikajícím výsledkem habilitačního kolokvia a navrhl, že habilitační přednášku lze vzhledem k dosavadnímu průběhu řízení prominout. Při hlasování bylo pro udělení venia docendi všech 31 přítomných členů sboru. Rychlé a úspěšné dokončení habilitace R. Tesařové ke konci roku 1948 nesouviselo s novými politickými poměry, které se po únoru 1948 začaly na vysokých školách rychle prosazovat. R. Tesařová zpočátku neměla s novým režimem problémy. V roce 1946 vstoupila do KSČ, po vzoru některých kolegů na fakultě. V žádném z dochovaných dokumentů ovšem není jediná zmínka, že by se v předúnorovém období snažila svého členství v KSČ kariérně zneužít. Naplno se věnovala své odborné práci, což především dokládaly její publikované monografie a studie. Mimo fakultu se angažovala veřejnými přednáškami pro různé vědecké a zájmové spolky a školy. Působí proto překvapivě, že se koncem února 1948 stala členkou fakulturního akčního výboru, ve kterém formálně zastávala

¹⁶ PULEC, Jiří: Masarykova univerzita v Brně, s. 95. In: Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě, Olomouc 2003, s. 96.

¹⁷ Otázky metody v mateřské škole. Zvláštní výtisk. Ročenka Pedagogické fakulty MU v Brně 1947, s. 46–53. Film jako výchovný činitel. Studijní skripta, nedatováno. Metoda projektová a mateřské školy. In: Předškolní výchova, roč. 2, 1947/1948, č. 5–6, s. 133–139. Úvod do sociologické a sociální pedagogiky. Studijní skripta, 1948. Problémy mateřsko-školní pedagogiky. Sešity Společnosti pedagogického muzea v Brně, sv. 17, 1948. Pracovní program pro mateřské školy – několik slov k úkolům sociální výchovy. In: Předškolní výchova, roč. 2, 1947/1948, č. 7–8, s. 201–203.

¹⁸ KOPECKÝ, Jaromír: Recenze na monografii R. Tesařové. In: Předškolní výchova, roč. 3, 1948/1949, č. 9–10, s. 159–162.

funkci jednatelky. Předsedou fakultního akčního výboru se stal profesor Antonín Bělař (nar. 1899), který byl vedoucím semináře fyziky.¹⁹ Jak známo, měly akční výbory na vysokých školách za úkol prověřovat politickou spolehlivost a uvědomělost všech členů pedagogických sborů, včetně neučitelských zaměstnanců, a v případě pochybností navrhnout formu jejich postihu. Proverky se týkaly i studentů, a většinou byly zdůvodňovány nutností prověřit jejich studijní morálku. Protože se záznamy ze zasedání fakultního akčního výboru nedochovaly, nelze s určitostí tvrdit, že se R. Tesařová nepodílela na první, prozatím spíše mírné vlně politicky podmíněných postihů. Souběh mimořádně úspěšné vědecké dráhy docentky R. Tesařové s nyní již nespornou politickou angažovaností naznačoval, že ji na fakultě čeká rychlá profesní kariéra. Události roku 1949 to ostatně potvrzovaly. Tři měsíce po nečekaném úmrtí J. Dvořáčka byla v únoru 1949 zvolena do funkce vedoucí pedagogického semináře. V rámci něj sloučila dosavadní polo-nezávislá oddělení a činila opatření, aby fungování semináře dovnitř i navenek bylo efektivnější. Přitom stihla publikovat dvě stěžejní odborné monografie *Problémy mateřsko-školské pedagogiky* a *Obecná pedagogika*. O první již byla zmínka v souvislosti s recenzí J. Kopeckého. Ve druhé pak sumarizovala závěry své dlouholeté odborné činnosti spojené s bohatou praxí na školách různého typu. Bylo evidentní, že si autorka díky jazykovému vybavení mohla dovolit hojně citovat západní odborníky na předškolní a školní pedagogiku a psychologii, včetně amerických, což v té době nebylo běžné. Málokdo si prozatím všiml toho, že se neinspirovala autory ruskými, resp. sovětskými. Na podzim 1949 na pedagogické fakultě ani v širších odborných kruzích nebylo pro nikoho překvapením, když byla R. Tesařová k 1. říjnu 1949, tj. těsně před zahájením nového akademického roku, ustanovena řádnou profesorkou pedagogické fakulty.

Bylo to v době, kdy se všechny semináře na fakultě rychle rozvíjely a postupně nabíraly vyšší počty studentů. Protože několik zkušenějších pedagogů muselo v letech 1948-1949 fakultu z politických důvodů opustit, přistoupilo vedení v čele s děkanem Vilémem Chmelařem (1892-1988)²⁰ k postupnému rozšiřování pedagogického sboru. Možností, jak doplňovat pedagogický kádr, bylo více. Tak říkajíc první „po ruce“ byli kvalitní studenti posledních ročníků, kteří dostávali nabídku pracovat na seminářích jako pomocné vědecké síly. Pokud se osvědčili, stali se asistenty s výhledem na postupné začleňování do pedagogického sboru. Tradičním rezervoárem pro pedagogickou fakultu byly brněnské střední a měšťanské školy, které byly od počátku roku 1949 řízeny školským odborem KNV v Brně. O univerzitní dráhu měli často zájem také školní inspektoři, kteří na úrovni KNV nebo ONV dohlíželi na kvalitu a personální zajištění výuky na všech typech škol kromě škol vysokých. O perspektivní akademické kariéře uvažovalo také několik zkušených pedagogů s dlouhodobou praxí, kteří pracovali v brněnské pobočce Výzkumného ústavu pedagogického, jehož zřizovatelem bylo Ministerstvo školství a osvěty. V zakladatelském období pedagogické fakulty nebyly výjimečné ani interfakultní personální výměny mezi filozofickou a přírodovědeckou fakultou na straně jedné a pedagogickou fakultou na straně druhé. Brněnská pedagogická fakulta využívala všech zmíněných možností, přičemž o zájemce neměla nouzi a vždy měla z čeho vybírat. Dodejme ale, že od konce čtyřicátých let se jedním z hlavních kritérií pro přijetí do pedagogického sboru stávala politická uvědomělost a angažovanost, zatímco odbornost figurovala až na druhém místě.

V letech 1948 až 1950 postupně nastoupilo na Pedagogickou fakultu Masarykovy univerzity kolem patnácti nových pedagogů, kterých se kmenoví zakladatelé již fungujících seminářů a ústavů vesměs ujímali s otevřenou náručí. Pomáhali jim k začlenění do seminárních kolektivů

---

¹⁹ AMU, A1 rektorát, osobní spisy, kart. 11/200 a.

²⁰ V říjnu 1948 na post děkana pedagogické fakulty rezignoval profesor František Trávníček poté, co byl zvolen rektorem Masarykovy univerzity. Ve funkci děkana jej na pouhé tři měsíce nahradil psycholog dr. Vilém Chmelař.

a k nastartování vlastní akademické dráhy. Málokdo přitom věděl, že jsou mezi nimi čtyři noví kolegové, kteří přicházejí s plánem fakultu mocensky ovládnout: František Kalousek (1901–1988), Bohumil Uher (1903–1964), František Frendlovský (1912–2006) a Stanislav Opatřil (1907–1995). Šlo o součást širšího záměru vedoucího tajemníka KV KSČ v Brně O. Šlinga získat kontrolu nad všemi významnými institucemi a organizacemi v Brně v Brněnském kraji. Masarykova univerzita a její fakulty vcelku logicky nemohla stát stranou tehdy na jižní Moravě a v Brně téměř všemocného „moravského markraběte“ Šlinga. V případě pedagogické fakulty hrála v tomto plánu klíčovou roli vedoucí kulturně propagačního oddělení KV KSČ Marianna Kudílková (nar. 1917), která přes svůj relativně mladý věk patřila do nejužšího okruhu Šlingovy mocenské skupiny. Byla to ona, kdo u předem vytipovaných lidí jejich „pochod institucemi“ plánovala a koordinovala.

U zmíněné čtveřice začneme Františkem Kalouskem, který byl v létě 1947 Ministerstvem školství a osvěty uvolněn pro výuku na Ústavu pro prehistorii a protohistorii Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Před nástupem na filozofickou fakultu byl mnoho let učitelem dějepisu na měšťanské škole v Brně – Husovicích. Filozofická fakulta však měla být pro Kalouska pouze krátkou přestupnou stanicí, neboť jeho úkolem bylo zaujmout významnou mocenskou pozici na sousední fakultě pedagogické. Když se v prosinci 1951 zabývala závodní organizace KSČ při KV KSČ situací na brněnských vysokých školách, byla v té době již politicky zcela zničená M. Kudílková přinucená k hluboké sebekritice. Na dotaz, „Kdo [na pedagogickou fakultu, pozn. aut.] doporučil Kalouska?“, odpověděla jednoznačně: „Já jsem to udělala!“.²¹ Na tom, že F. Kalousek byl od počátku svého působení na fakultě ve skutečnosti poslušnou loutkou, která plní pokyny M. Kudílkové a O. Šlinga, se nezávisle na sobě shodovali také tajní informátoři Státní bezpečnosti.²²

Souběžně s plány na instalaci F. Kalouska do funkce děkana fakulty [což se uskutečnilo v roce 1950, pozn. aut], organizovala M. Kudílková kariérní vzestup dalších členů organizované skupiny. Na rozdíl od poněkud nenápadného F. Kalouska se jeho o dva roky mladší kariérní soupeř B. Uher navenek vždy choval sebevědomě a suverénně. Příležitost k příchodu do moravské metropole se mu naskytla až po osvobození, když předtím ve třicátých letech působil jako řadový učitel na Baťově pomocné měšťanské škole ve Zlíně. Tam se údajně, podle relací informátorů z objektového svazku StB, netajil silně pravicovými názory a vychvaloval Baťův dravý kapitalistický způsob podnikání. Hned v roce 1946, když byly otevřeny pedagogické fakulty, projevil zájem si v Brně doplnit vysokoškolské vzdělání formou externího studia. Kromě toho měl už od léta 1945 zažádáno o funkci neuvolněného zemského školního inspektora při Zemské školní radě v Brně.²³ Cílevědomý B. Uher v obou případech uspěl, a ještě během externího studia na pedagogické fakultě projevil zájem o to, aby mohl zůstat na fakultě jako interní pedagog. To se však nepodařilo hned, nýbrž až v prosinci 1948. Mezitím musel vzít za vděk místem ředitele měšťanské školy v Rohli na Šumpersku. Přestup na univerzitu byl B. Uhrovi umožněn podmíněně s tím, že po krátkém externím studiu formou konzultací úspěšně vykoná na pedagogické fakultě první státní zkoušku pro národní školy, což po dvou týdnech na fakultě splnil. V červnu 1949 si kvalifikaci rozšířil, když složil státní zkoušku pro učitele středních škol.²⁴ Odborně se specializoval na didaktiku společenskovedních předmětů a pedagogiky, od začátku akademického roku 1949/1950 také na marxismus-leninismus. U B. Uhra je pozoruhodné, že se od konce roku 1948 jeho profesně kariérní příběh

²¹ MZA Brno, G 593, KSČ-Jihomoravský KV Brno, kart. 107-P.

²² ABS, f. OB-63 BN, arch. Č. OB-3 BN.

²³ Bohumil Uher, nar. 1903, absolvent učitelského ústavu v Čáslavi. Od dvacátých let se zajímal a specializoval na národní školy a na výuku a výchovu dětí, které ve školských zařízeních vyžadovaly zvláštní péči. Ve třicátých letech strávil přes deset let ve Zlíně jako odborný učitel Masarykovy pokusné měšťanské školy.

²⁴ A MU, A1 Rektorát, osobní spis, kart. 223/4135b.

odvíjel paralelně ve dvou dějových liniích. Kromě vlastní fakulty byl v té době někým, a není jisté kým, dosazen na významný a v učitelských kruzích velmi prestižní post předsedy redakční rady pedagogického časopisu Komenský. Od toho momentu se ze solidního populárně naučného periodika zaměřeného na národní školy stal časopis Komenský tribunou stalinské agitace a propagandy, což bylo na první pohled patrné z většiny Uhrových úvodníků.²⁵ Předseda redakční rady a šéfredaktor v jedné osobě umožňoval celostátní zviditelnění také některým svým kolegům a příbuzným, např. F. Frendlovskému, nebo vlastnímu bratrovi Vlastimilu Uhrovi, který působil na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

V režii M. Kudílkové a O. Šlinga se v poúnorovém období začala rozvíjet fakultní kariéra budoucího děkana Františka Frendlovského. Do Brna se po válce přistěhoval ze Žďáru nad Sázavou, když dostal nabídku nastoupit na brněnskou pobočku nově zakládaného Výzkumného ústavu pedagogického. Odtud v říjnu 1948 přestoupil na pedagogickou fakultu, kde byl pověřen výukou předmětu společenské nauky. Na rozdíl od předchozích dvou jmenovaných kolegů nebyl Frendlovského mocenský postup tak razantní, alespoň ne na první pohled. Díky trpělivosti a cílevědomosti se k moci a k vedoucím funkcím propracovával pomalu a postupně a na vrcholu fakultní hierarchie stanul až ve druhé polovině šedesátých let. Posledním ze čtveřice mocenské skupiny Stanislav Opatřil byl před příchodem na fakultu zaměstnancem Výzkumného ústavu pedagogického v Brně, stejně jako F. Frendlovský. Po absolvování učitelského ústavu v Brně učil od druhé poloviny dvacátých let a ve třicátých letech na různých měšťanských školách na rodném Boskovicku. Po osvobození se přestěhoval do Brna, kde se mu po krátkodobé praxi učitele na pokusné měšťanské škole v Řečkovících na podzim 1946 otevřela možnost přestoupit na Výzkumný ústav pedagogický – didaktický odbor. Tam se seznámil a sprátil s kolegou F. Frendlovským, a stejně jako on se přihlásil ke studiu na pedagogické fakultě, konkrétně na tříleté studium předmětů dějepis – zeměpis – občanská nauka. Spojenectví s F. Frendlovským předznamenalo Opatřilovu akademicko-učitelskou kariéru na následujících čtyřicet let. Frendlovský začal po svém přestupu na fakultu přesvědčovat její vedení o tom, že fakulta by měla využít nejen Opatřilových zkušeností na poli didaktiky, ale také jeho schopností na poli organizace a administrativy. Předchozí žádosti od personální komise fakulty o vytvoření regulérního učitelského úvazku pro Opatřila hned poté, co ukončí studium, ministerstvo školství a osvěty dvakrát zamítlo. F. Frendlovský spolu s F. Kalouskem koncem roku 1948 dokázali přesvědčit vedení fakulty, aby při jednáních s ministerstvem školství trvalo na schválení nového systemizovaného místa pro S. Opatřila. Sám Opatřil měl v této věci podporu jak akčního výboru, tak i fakultní organizace KSČ, v níž vystupoval velice agilně. V roce 1950, když už byl F. Kalousek ve funkci děkana fakulty, charakterizoval kolegu Opatřila takto: „Znám ho od r. 1946. Jevil se mi jako nesmlouvaný komunista. Svoji oddanost straně osvědčil již před únorem. Má smysl pro stranickou bdělost a ostražitost“.²⁶ Komunikace mezi fakultou a ministerstvem se koncem roku 1948 vyřešila kompromisem tak, že pro S. Opatřila bylo prozatím vytvořeno místo v administrativě, když nastoupil na pozici administrativního tajemníka fakulty pro potřeby zkušebních komisí, které byly zavaleny obsáhlou agendou. Vedle toho byl ustanoven lektorem metodiky a didaktiky dějpisu, ale jenom na částečný úvazek.²⁷

---

²⁵ Pro ilustraci uvádíme názvy některých úvodníků B. Uhra z ročníku 74 z let 1949–1950: „Výchova třídní nebo nadtřídní?“, „Klement Gottwald učitelem lidu“, „Leninův odkaz“, „O velikém díle Lenina a Stalina“.

²⁶ AMU, A1 rektorát, osobní spisy, kart. 144/2434 a.

²⁷ Navzdory relativně krátkému působení ve fakultní správě a administrativě v letech 1948–1953 se S. Opatřil odborně profiloval především jako didaktik dějpisu. Především na tuto stránku Opatřilovy akademické dráhy se zaměřil Jaroslav VACULÍK: Před 20 lety zemřel didaktik dějpisu Stanislav Opatřil. In: Sborník pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada společenských věd 29/2015. Brno 2015, s. 156–158.

Po příchodu F. Kalouska, B. Uhra, F. Frenclovského a S. Opatřila se na pedagogické fakultě rychle změnila doposud vcelku stabilní mocensko-politická konstelace. Stávající vedení fakulty reprezentované Vilémem Chmelařem a Josefem Trtílkem bylo ve zdánlivě komfortní pozici, protože se těšilo podpoře fakultního akčního výboru v čele s A. Bělařem a R. Tesařovou. Skupina „Frenclovský a spol.“²⁸, řízená ze zákulisí M. Kudílkovou, věděla, že podmínkou převzetí moci a kontroly nad fakultou je odstranění A. Bělaře a R. Tesařové z jejich funkcí, protože veškeré kádrové otázky a změny podléhaly schválení akčního výboru. Pokud by se měli změnám bránit, měli připravený scénář na jejich politickou a odbornou diskreditaci s následným vynuceným odchodem z fakulty. Na jaře 1950 již boj dvou mocenských skupiny komunistů na pedagogické fakultě vypukl naplno. Byl plný úskoků, zákulisních intrik a zinscenovaných obvinění, a přivedl v letech 1950–1953 fakultu na pokraj rozvratu. Ani Státní bezpečnost si zpočátku nebyla jistá, kdo jakou roli v tomto boji vlastně hraje, a proč se v něm angažuje sám O. Šling. V létě 1950 proto krajské velitelství StB založilo na fakultu objektový svazek.²⁹ Dodejme, že ostatním fakultám Masarykovy univerzity se takovou pozornost bezpečnostních složek přitáhnout nepodařilo. Zajímavé je, že všichni informátoři StB se shodli na tom, že hlavním stratémem a mozkiem celé skupiny je právě F. Frenclovský, přestože v říjnu 1949 dosadily vyšší stranické orgány do funkce děkana nikoli Frenclovského, ale F. Kalouska.

Druhým důležitým krokem po instalaci F. Kalouska na post děkana bylo převzetí vedení semináře pedagogiky. Seminář byl v té době největší na fakultě a v jeho čele stála již přes dva roky R. Tesařová. Protože ambicióznímu B. Uhrovi stála v cestě, musela být odstraněna. Její pozice byla objektivně oslabena již na jaře 1950, kdy se na celostátní úrovni rozhodlo, že příprava učitelek mateřských škol bude od školního roku 1950–1951 odňata pedagogickým fakultám a svěřena nově ustaveným pedagogickým gymnáziím. Profesorka R. Tesařová, která od základu vybudovala oddělení předškolní výchovy jakožto páteří pracoviště semináře, mylně předpokládala, že po zrušení tohoto oddělení plynule převezme agendu pedagogiky a didaktiky pro základní školy. Proti tomu se postavil B. Uher, který dlouhou dobu předstíral vůči své nadřazené kolegiální a loajalitu. V říjnu 1950 byla R. Tesařová proti své vůli rozhodnutím vedení fakulty z funkce odvolána a nahrazena B. Uhrem. Došlo k tomu shodou okolností v témže měsíci, ve kterém byl zatčen O. Šling. Několik týdnů poté byli z různých funkcí odvoláni či sami rezignovali všichni blízcí Šlingovi spolupracovníci, včetně vedoucí kulturně propagačního oddělení KV KSČ M. Kudílkové.

Z dochovaných archivních materiálů, ať již stranické, bezpečnostní nebo univerzitní provenience, nelze racionálně vysvětlit, proč pád O. Šlinga a M. Kudílkové nezměnil mocenskou konstelaci na pedagogické fakultě. F. Frenclovský a jeho komplicové, nyní již bez politické podpory z vyšších míst, naopak pokračovali v realizaci svých plánů nerušeně dál. R. Tesařová se v té době bohužel již nemohla spolehnout na podporu svého kdysi mocného mentora profesora O. Chlupa, který byl zaneprázdňen svými povinnostmi v Praze a o dění na brněnské fakultě ztrácel přehled. Kromě toho byl ve svých 75 letech již za zenitem svých duševních a tělesných sil. Na vlivu ztrácela i druhá opora Tesařové A. Bělař, který se sám stal předmětem útoků vedených proti němu na stranické půdě fakultního výboru KSČ. Na rozdíl od Tesařové se A. Bělařovi podařilo z boje jakž takž vyváznout, i když s dosti pošramoceným politickým profilem. Objektivně mu pomohlo, že jeho specializací byla fyzika, která byla ideologicky méně prostupná než humanitní a společenské vědy. Mírnějšímu postupu vůči A. Bělařovi nahrálo i zastání několika vlivných kolegů z Prahy, takže útok Frenclovského skupiny proti němu postupně vyzněl do ztracena. O to více se zaměřili na R. Tesařovou, která zůstala v boji za uhájení svého pracovního místa na fakultě osamocena. Nestačilo jim, že byla

²⁸ Od r. 1950 začali informátoři Státní bezpečnosti označovat F. Frenclovského jako vůdčí postavu organizované skupiny, což nebylo daleko od pravdy.

²⁹ ABS, f. OB-63 BN, arch. Č. OB-3 BN.

sesazena z postu vedoucí semináře, a začali činit kroky vedoucí k její úplné politické a profesní diskreditaci. K tomu použili v té době osvědčenou metodu veřejné politické a odborné denunce. Záminkou se stal účelový likvidační posudek, který na začátku roku 1951 nechal děkan F. Kalousek vypracovat na její skripta Obecná pedagogika. Zasedání fakulní rady 10. března 1951 bylo dnem, který definitivně a navždy zničil profesní a občanskou pověst R. Tesařové. V režii děkana F. Kalouska byl přečten a obsírně diskutován třístránkový posudek na zmíněná skripta, který opakovaně nálepkoval autorku jako exponentku idealistické reakční buržoazní vědy a ideologie. Posudek byl obsahově i terminologicky konstruován ve stylu obvinění režimních prokurátorů, kteří připravovali obžalovací spisy pro tehdy se rozjíždějící velké vnitrostranické politické procesy. Na závěr dlouhého zasedání fakulní rada vyzvala R. Tesařovou, aby se až do vyřízení této záležitosti zdržela pedagogické činnosti na fakultě. „Fakulní rada doufá, že dr. Tesařová využije této doby k prohloubení studia marxismu-leninismu a očekává, že sebekriticky zhodnotí v diskusi svou dosavadní pedagogickou činnost a provede i sebekritiku v některém z pedagogických nebo učitelských časopisů. Usnesení fakulní rady bude oznámeno MŠVU, Státnímu výboru pro vysoké školy a rektorátu“.³⁰ Fakulta se rovněž usnesla na tom, že „všechny katedry budou důsledně odstraňovat apolitičnost přednášek a věnovat největší úsilí politické výchově posluchačů“.³¹ V březnu 1951, kdy se zmíněné zasedání fakulní rady konalo, již byla R. Tesařová delší dobu v pracovní neschopnosti. Ze sporadických poznámek v dochovaných dokumentech je možné vydedukovat, že následkem nevybíravých útoků utrpěla nervový otřes, kvůli kterému se ocitla ve stavu dlouhodobé pracovní neschopnosti.

Po jednohlasném přijetí usnesení fakulty rady z 10. března 1951 se zdálo, že jeden dílčí, ale velmi důležitý záměr, totiž definitivní odstranění R. Tesařové z fakulty, se podařilo Frendlovské skupině splnit. Ještě v témže měsíci do hry nečekaně zasáhl nový moment, a to akční skupina několika studentů, absolventů dělnických kurzů [tzv. „ádékářů“, pozn. aut.]. Agilní skupinka těchto zvláště uvědomělých kádrů dělnického původu v čele s Františkem Hejlem (nar. 1920), Ivo Cetlem (nar. 1924), Gustavem Riedlem (nar. 1912) a Mirko Novákem (nar. 1901) sestavila komisi, která u F. Frendlovského a jeho kolegů začala prověřovat proskukující informace o jejich údajných prohřešcích proti národní cti z doby Protektorátu. Tato „partyzánská“ akce, o které od svých informátorů dozvěděla Státní bezpečnost, některé aktéry mocenského boje na fakultě silně znervóznila. Pokud by se podezření potvrdila,³² mohlo to významně narušit jejich plán na úplné ovládnutí fakulty. Na členy „ádékářské“ komise proto vyvinuly stranické orgány nátlak, aby se o tyto citlivé záležitosti přestali zajímat a situaci ještě více nekomplikovali. Počátkem října 1951 se pokusila situaci zvrátit ve svůj prospěch R. Tesařová dopisem rektoru F. Trávníčkovi. Požádala jej, aby se sám ujal jejího případu a nestranně posoudil, zda je usnesení fakulní rady z března 1951 vůči ní spravedlivé. „Sebekritiku mám provést na základě výzvy, resp. usnesení fakulní rady. Má se týkat tzv. skript. Původcem akce proti mně jsou čtyři členové fakulní rady: děkan Kalousek,

---

³⁰ AMU, A4 PdF A III akademické sbory, kart. 1.

³¹ Tamtéž.

³² Jako nejzávažnější se jevílo podezření, že F. Frendlovský, který v době okupace působil jako učitel ve Žďáru nad Sázavou, byl předsedou místní buňky Kuratoria pro výchovu mládeže. Autor studie požádal Státní okresní archiv ve Žďáru nad Sázavou o spolupráci. Prověřením řady fondů se ukázalo, že podezření na aktivní členství F. Frendlovského v Kuratoriu nelze prokázat. Naopak u B. Uhra komise studentů ADK odhalila nejméně jeden aktivistický článek ve Zlínském časopisu z roku 1942, ve kterém vychvaloval vojenské úspěchy Německa a vyzýval mládež evropských zemí, aby se naplno zapojila do válečného úsilí Říše. Nelichotivě vykreslují některé materiály objektového svazku rovněž děkana F. Kalouska. V roce 1939 se účelově dal rozvést se svou manželkou, která byla židovského původu, a později zahynula v koncentračním táboře. Během okupace i po osvobození vedl nevázaný soukromý život plný milostných vztahů se ženami, které zneužíval k finančnímu a společenskému prospěchu. Před únorem se rychle přeorientoval na nově nastupující komunistický režim. Jako kariérista a oportunist je většinou informátorů vykreslen rovněž S. Opatřil.

dr. Frenclovský, dr. Uher a dr. Opatřil. O jejich protektorátní minulosti kolují divné zvěsti. Proto již vloni jsem požádala fakultní komisi, která měla za úkol vyšetřit důvody krize fakultního života, aby se jejich protektorátní minulost prošetřila. Dokud nejsou výsledky vyšetření k dispozici, nemohu tyto čtyři pedagogy přijmout jako rozhodčí v její věci. Domnívám se, že iniciátoři akce pro mě postupují z pohnutek nečestných³³. Je příznačné, že rektor F. Trávníček ponechal dopis bez odpovědi. Ani on, ani aktivističtí studenti „ádékáři“ se v její věci přestali angažovat. V následujícím roce, pravděpodobně v lednu 1952, z fakulty odešla na vlastní žádost a ocitla se v invalidní pensí. Od té doby až do konce osmdesátých let, s krátkou přestávkou let 1968–1969, zavládlo na fakultě v souvislosti se jménem R. Tesařové povinné mlčení. Oficiálně platilo stanovisko, že z fakulty v roce 1952 musela odejít oprávněně kvůli protimarxistickým názorům. Stručně a výstižně popsala v březnu 1953 tragický závěr R. Tesařové na fakultě informátorka a tajná spolupracovnice Státní bezpečnosti Zdena Zavázalová v rozhovoru s řídicím orgánem npor. Jaromírem Procházkou: „Kdo se postavil proti nim, byl bez milosti odstraněn. Jdou přes mrtvoly. Důkaz by byl u profesorky dr. Růženy Tesařové, kterou dostali do blázince a nyní je z ní člověk bezcenný. Nervově ji uštvali. Napřed Frenclovský, Uher a myslím také Opatřil u ní udělali doktoráty a pak ji rázem odstranili“³⁴.

Od roku 1952 se v úřední agendě pedagogické fakulty objevilo jméno R. Tesařové již jenom výjimečně. Do roku 1968 se její jméno nesmělo nikde objevit, takže ani v roce 1966, kdy byl vydán sborník ke dvacátému výročí vzniku pedagogické fakulty, byla vynechána ze seznamu členů fakultního akčního výboru.³⁵ Teprve v září 1968, po dlouhých 14 letech, se její jméno objevilo na „Seznamu učitelů, kteří byli ze školy odstraněni nebo sami odešli pro závady v politickém a výchovném působení na posluchače“³⁶. S poznámkou neznámého pisatele, že „byla profesorkou katedry pedagogiky, nyní v penzi. Odešla pro protimarxistické a oportunistické přednášky a buržoazní výchovu. Byla na vlastní žádost pensionována ze zdravotních důvodů“³⁷. Další dokument v Archivu Masarykovy univerzity se datuje k 30. září 1969, kdy R. Tesařová vyplnila a odeslala na pedagogickou fakultu dvoustránkový dotazník. V krátkém průvodním dopisu nesměle naznačuje, že by se na fakultu opět chtěla vrátit. Rychlý postup tzv. normalizace ale takovou možnost vyloučil. Dodejme, že byla opomenuta i ve sborníku k čtyřicátému výročí pedagogické fakulty z r. 1986. Přesné datum úmrtí profesorky Růženy Tesařové dodnes neznáme. Teprve v roce 1996 její jméno poprvé po roce 1989 připomněl Ladislav Blatný (nar. 1920) v krátkém eseji uveřejněném ve sborníku k 50. výročí založení pedagogické fakulty.³⁸ Podle sdělení Správy hřbitovů města Brna alespoň víme, že urna s popelem profesorky Růženy Tesařové byla uložena na ústředním hřbitově v Brně – Bohunicích 8. srpna 1975.

Díky osobním spisům uloženým v Archivu Masarykovy univerzity můžeme v závěrečné části studie přinést stručný nástin kariérních postupů akademických funkcionářů, kteří se na tragickém osudu R. Tesařové tak neslavně podepsali. Všichni v průběhu dalších desetiletí zaznamenali na Masarykově univerzitě kariérní vzestup, i když v rozdílné míře. F. Kalousek se v roce 1953, po dvouletém působení ve funkci děkana pedagogické fakulty, stal na jeden rok prorektorem univerzity. V roce 1954 přešel na Filozofickou fakultu, kde se odborně věnoval archeologii. V letech 1958 až 1970 vedl katedru prehistorie.³⁹ Relativně málo toho víme

³³ AMU, R. Tesařová, osobní spis.

³⁴ ABS, OB 63 Brno.

³⁵ KOPÁČ, Jaroslav: Dvacet let vysokoškolského vzdělávání učitelů v Brně. In: Dvacet let Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně, Brno 1966, s. 13–32.

³⁶ AMU, A4 PdF B6, kart. 1.

³⁷ Tamtéž.

³⁸ BLATNÝ, Ladislav: Vzpomínání. In: ČAPKA, František – NĚMEC, Ivan: Půlstoletí Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 1946–1996. Brno 1996, s. 121–122.

³⁹ František Kalousek – Wikipedie (wikipedia.org)

o Bohumilu Uhrovi, který byl v roce 1952 jmenován docentem a o rok později pověřen funkcí proděkana pedagogické fakulty pro dálkové studium.⁴⁰ V roce 1953, kdy byly zrušeny pedagogické fakulty, byl B. Uher jmenován děkanem nástupnické Vyšší pedagogické školy v Brně.⁴¹ Podle heslového encyklopedického záznamu zemřel v roce 1964. Krátký životopisný nástin didaktika dějepisu S. Opatřila přinesl J. Vaculík.⁴² V Opatřilově pozdější kariéře na pedagogické fakultě existují tři mezníky – jmenování vedoucím katedry pedagogiky v roce 1958, jmenování docentem pedagogiky v roce 1961 a jmenování mimořádným profesorem pedagogiky v roce 1971.⁴³ Nejúspěšněji se po kariérním žebříčku cílevědomě propracovával F. Frendlůvský, který se od druhé poloviny padesátých let na pedagogické fakultě⁴⁴ specializoval na společenské vědy a vědecký ateismus. Ve druhé polovině padesátých let proslul jako ortodoxní ideolog, který svými posudky napomáhal k profesní likvidaci desítek učitelů základních a středních škol, kteří se hlásili ke křesťanské víře.⁴⁵ V letech 1959 zastával funkci vedoucího katedry zeměpisu a občanské výchovy, předtím několik let funkci vedoucího katedry dějepisu, občanské výchovy a zeměpisu. Na vrcholu akademické moci se ocitl ve druhé polovině šedesátých let. Nejprve byl v roce 1964 jmenován docentem pro obor pedagogika, o rok později pověřen vedením fakulty, a v létě 1966 již zvolen do funkce děkana. V tzv. krizových letech stál na straně konzervativních „promoskevských“ sil, za což v době normalizace získal titul univerzitního profesora a obdržel řadu režimních vyznamenání. Z fakulty odešel na penzi v létě 1977, ale ještě několik let se podílel na řešení několika resortních výzkumných úkolů ministerstva školství.⁴⁶

ZÁVĚR

Hlubší sonda do zakladatelského období (1946–1952) Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně ukázala, že R. Tesařová patřila v té době k největším odborníkům v oblasti vysokoškolské přípravy učitelek mateřských škol v Československu. Jako žákyně profesora O. Chlupa přitom nevynikala pouze na poli teoretického výzkumu předškolní pedagogiky, ale prokazovala také mimořádné organizační schopnosti při tvorbě studijního kurikula předškolní výchovy a při budování některých celofakultních zařízení. Osudovým pro její slibně se rozvíjející kariéru se stal spor s mocenskou skupinou čtyř režimem dosazených pedagogů, který vyvrcholil v roce 1951 její úplnou politickou a profesní diskreditací a vynuceným odchodem do invalidního důchodu. Poté mělo být její jméno navždy vymazáno z institucionální paměti fakulty. Tato studie zaplňuje jedno z bílých míst v historii fakulty. Mj. také ukazuje, že při zkoumání historie Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně a jejích součástí se nelze omezit pouze na rešerši pramenů uložených v univerzitním archivu, ale že je žádoucí rovněž zevrubně prostudovat různé fondy v jiných regionálních a specializovaných archivech.

---

⁴⁰ A MU Brno, A1 rektorát, osobní spisy, kart. 223/4135 b.

⁴¹ Pulec, Jiří, s. 118.

⁴² VACULÍK, Jaroslav: Před 20 lety zemřel didaktik dějepisu Stanislav Opatřil. In: Sborník pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada společenských věd 29/2015. Brno 2015, s. 156–158.

⁴³ A MU Brno, A1 rektorát, osobní spisy, kart. 144/2434 a.

⁴⁴ V roce 1953 byly některé pedagogické fakulty, včetně pedagogické fakulty Masarykovy univerzity, transformovány na tzv. Vyšší pedagogické školy. Pouze v Praze a v Olomouci byly zřízeny tzv. Vysoké školy pedagogické. V roce 1959 byly vyšší školy pedagogické nahrazeny Pedagogickými instituty, které na rozdíl od ostatních vysokých škol zřizovaly krajské národní výbory. Návrat k původnímu modelu plnohodnotných samostatných pedagogických fakult přišel až v polovině šedesátých let.

⁴⁵ Srov. KONEČNÝ, Karel: Sdružení křesťanských pedagogů, případ V. lepil a spol. Časopis Matice moravské, 2011, č. 2, s. 317–334.

⁴⁶ A MU Brno, A4 pdf, osobní spisy, kart. 18/10.

PRAMENY A LITERATURA

Literatura

BLATNÝ, Ladislav, 1996. Vzpomínání. In: ČAPKA, František–NĚMEC, Ivan: *Půlstoletí Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně 1946–1996*. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity, s. 121–122.

40 let Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně, 1986. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN nevedeno.

Dvacet let Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně, 1966. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN nevedeno.

KONEČNÝ, Karel, 2011. *Sdružení křesťanských pedagogů, případ V. lepil a spol.* Časopis Matice moravské, č. 2, s. 317–334.

KOPÁČ, Jaroslav, 1966. *Dvacet let vysokoškolského vzdělávání učitelů v Brně*. In: *Dvacet let Pedagogické fakulty Univerzity J. E. Purkyně v Brně*, Brno: Univerzita J. E. Purkyně, s. 13–32.

KOPECKÝ, Jaromír, 1948–1949. *Recenze na monografii R. Tesařové*. Předškolní výchova, roč. 3, č. 9–10, s. 159–162.

KRIEBEL, O. a kol. 1935. *Jak učíme na škole měšťanské reálie metodami pracovními*. Brno. ISBN nevedeno.

PULEC, Jiří, 2003. *Masarykova univerzita v Brně*, s. 95. In: *Kapitoly z dějin univerzitního školství na Moravě*, Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0594-6.

Půlstoletí Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno: Univerzita J. E. Purkyně. ISBN nevedeno.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1927. *Pokus o psychologicko-pedagogický rozbor slabikářů*. Nové školy, roč. 1, s. 367.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1928. *Poupata. K diskusi o hůlkovém písmu*. Nové školy, roč. 2, s. 251.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1947–1948. *Metoda projektová a mateřské školy*. Předškolní výchova, roč. 2, č. 5–6, s. 133–139.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1947–1948. *Pracovní program pro mateřské školy – několik slov k úkolům sociální výchovy*. Předškolní výchova, roč. 2, č. 7–8, s. 201–203.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1947. *Otázky metody v mateřské škole*. Zvláštní výtisk. Brno: Ročenka Pedagogické fakulty Masarykovy university v Brně, s. 46–53. ISBN nevedeno.

TESAŘOVÁ, Růžena, nedatováno. *Film jako výchovný činitel*. Studijní skripta. ISBN nevedeno.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1947–1948. *Metoda projektová a mateřské školy*. Předškolní výchova, roč. 2, č. 5–6, s. 133–139.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1948. *Úvod do sociologické a sociální pedagogiky*. Studijní skripta. ISBN nevedeno.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1948. *Problémy mateřsko-školské pedagogiky*. Sešity Společnosti pedagogického muzea v Brně, sv. 17. ISBN nevedeno.

TESAŘOVÁ, Růžena, 1947–1948. *Pracovní program pro mateřské školy – několik slov k úkolům sociální výchovy*. Předškolní výchova, roč. 2, č. 7-8, s. 201–203.

VACULÍK, Jaroslav, 2015. *Před 20 lety zemřel didaktik dějepisu Stanislav Opatřil*. In: Sborník pedagogické fakulty Masarykovy univerzity. Řada společenských věd 29. Brno: Masarykova univerzita v Brně, s. 156–158.

Archivní prameny

Archiv Masarykovy univerzity v Brně, Fond A1 rektorát, osobní spisy, kart. 11/200 a; osobní spisy, kart. 223/4135 b, osobní spisy, kart. 144/2434 a. Fond Rektorát II, osobní spisy, kart. 216, inv. č. 4000; Fond A4 PdF, DII/2, kart. 7; kart. 1, akademické sbory; Fond A4 PdF B6, kart. 1. A MU Brno, A4 PdF, osobní spisy, kart. 18/10.

Moravský zemský archiv v Brně [dále MZA], f. G 593, KSČ-Jihomoravský KV Brno, kart. 107-P.

Archiv bezpečnostních složek [dále ABS], f. OB-63 BN, arch. Č. OB-3 BN.

doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.
Katedra společenských věd
Pedagogická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Žižkovo náměstí 5
779 00 Olomouc
email: karel.konecny@upol.cz